

İlin yubileyləri: Qazi Bürhanəddin – 680

Türkdilli poeziyanın ilk divan şairi

Zəmanəsinin böyük şairi, alimi və dövlət xadimi Qazi Bürhanəddin oğuzların Salur boyundan olub. Əcdadlarının Xarəzmdən Anadoluya köç etdiyi barədə məlumatlar var. Özü isə 1344-cü ildə Kayseridə doğulub, Dəməşqdə təhsil alıb, orada Qütbəddin Razidən şairlik öyrənib. Sonra bir müddət Şam, Məkkə, Hələbdə yaşayıb, nəhayət, Vətənə qayıdıb. Onun şəcərəsi nəsilbənəsil qazi vəzifəsini icra edib. Şərqşünas Aqafangel Krimski Bürhanəddinin “qazının oğlu, qazının nəvəsi, qazının nəticəsi və qazının kötükçəsi” olduğunu yazıb.

Bürhanəddin özü də əvvəllər qazılıq edib, daha sonra Ərətha bəyliyi və ziri olub, ən sonda isə öz adına paytaxtı Sivas olmaqla bəylik formalaşdırıb. Oranın müstəqilliyini qorumaq üçün Osmanlıya, Məmlükə, Qaramanoğulları və Ağqoyunlulara qarşı 18 il mübarizə aparıb. Döyüşkən şair 54 yaşında Sivas uğrunda savaşa həlak olub.

Onun saray şairi – Əziz ibn Ərdəşir Astrabadi əzmkar şəxsiyyət haqqında “Bəzm və Rəzm” (“Şənlik və savaşı”) yazaraq geniş məlumatlar verib. Sonrakı təzkirəçi və tarixçilər bu mənbəyə istinad ediblər. Kitablarda Qazi Bürhanəddinin şairliyindən “xəsisliklə” bəhs olunsa da, igidliyi, cəsurluğu, güclər önündə əyilməzliyi yetərinə vəsf olunub. Özü də yazdıqlarında Allaha tapınıb hünər göstərməyin mümkünlüyünü qeyd edib:

**Əzəldə Haqq nə yazmış isə olur,
Göz nəyi ki, görəcəm isə görür.
İki ələmdə Haqqa sığınmışız,
Toxtamış nə ola, ya axsaq Teymur.**

Həyatı mübarizə və çarpışmalarda keçən Qazi Bürhanəddin tarixə türk dilində yazılmış ilk divanın müəllifi olması ilə də möhür vurub. O, ümumiyyətlə, türkcə ədəbiyyatın qurucularından sayılır.

Universitet müəllimim, AMEA-nın müxbir üzvü, mərhum Əlyar Səfərli bir sıra orta əsr şairi kimi, Qazi Bürhanəddinin də əsərlərinin elmi-tənqidi mətnini hazırlayaraq nəşr etdirib. O, anadilli ədəbiyyatımızın ilk gülüstamı olan Bürhanəddin divanının xalqımızın bədii zövqünün, gözəllik və nikbinlik dünyabaxışının bəhrəsi kimi tərəvətli və cazibədar olduğunu bildirib. Çapa verdiyi 1319 qəzəl, 20 rübai və 108 tuyuqdan (tuyuq –yalnız türk ədə-

biyyatında istifadə olunan, 11 hecalı, 4 misralı duyğu yarpaqları) ibarət kitaba ön sözündə yazıb ki, “Var canım igidlərə qurban olsun” – deyən Qazi Bürhanəddin öz əsgərlərini göylərə ucaldaraq sanki döyüşə ruhlandırıb, bütün dünyaya örnək göstərüb:

**Ərənlər öz yolunda ər tək gərək,
Meydanda erkək kişi nər tək gərək.
Yaxşı-yaman, qatı-yumşaq olsa xoş,
Sərvərəm deyən kişi erkək gərək.**

Qəzəllərinin birini şair belə bir mətlə ilə başlayıb:

**Bu nə hüsnü, bu nə xəttü,
bu nə qəddü, nə bələdir,
Cəmalün rövzəmi,**

ya rəb və ya firdovsi-əladır.

Qazi Bürhanəddinin bir beytini də yada salaq:

**Cananı cana tərək qılan müşkülə düşər,
Canana canımı qırıb asana düşmüşəm.**

“Canı kim cananı üçün sevrər, cananın sevrər” deyən Məhəmməd Füzulinin də, digər şairlərin də məşhur şeirlərini yazarkən Bürhanəddinin söz bulağından su içdiyi aşkar görünür. Təsadüfi deyil ki, türk alimi Vəsf Mahir Qocatürk onu Nəsimi və Nəvainin ustadı kimi qələmə verib. Qazi Bürhanəddin özü isə el ədəbiyyatı havasını da qəzələ gətirmək məharətinə malik olub. Aşıq üslubunda çox işlənən “dedim-dedi” formasından qəzəldə incəliklə istifadə edib:

**Dedi könlündə nə vardır, dedim həm,
Dedi gözündə nə vardır, dedim dəm.**

**Dedi nədir bu ələmdə muradım,
Dedim bir dilbəri-zibayi-həmdəm.**

Əlyar Səfərli qeyd edib ki, şair sənətin mayasını gözəllikdə axtarır, ona görə, sevgilini vəsf etməyən söz-şeyr adı bir küləkdir. Bir rübaisinə nəzər salaq:

**Ol göz ki, üzün görməyə, göz demə ona,
Ol üz ki, tozun silməyə, üz demə ona.
Ol söz ki, içində, sənəmə, vəsfən yox,
Sən badi-həva tut onu, söz demə ona.**

Şairin rübailəri, qəzəlləri kimi, ilk nümunələri məhz ona aid olan tuyuqları da dərin mənası, fədakarlığa çağırışı, gözəlliyə aşiqanə etinası ilə seçilir:

**Sənciləyin dünyada xub az imiş,
Nəğməni rast anladım, şahnaz imiş.
Könüllər kəkliyinə bu dünyada
İlla, şahin gözlərin şahbaz imiş.**

Şairin azərbaycanca “Divan”ı birçə nüsxədə saxlanıb ki, o da hələ müəllifin sağlığında xəttat Xəlil ibn Əhməd tərəfindən yazılıb və hazırda Britaniya muzeyindədir.

Sonda xatırladaq ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli qərarı ilə Qazi Bürhanəddin əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin siyahısına daxil edilib.

Əli NƏCƏFXANLI
XQ